

Revus

Journal for Constitutional Theory and Philosophy of
Law / Revija za ustavno teorijo in filozofijo prava

10 | 2009

Človekovo dostojanstvo in duševno zdravje

Dostojanstvo, anomija... in prihodnost človekovih pravic

Dignity, Anomy... and the Future of Human Rights

Boštjan M. Zupančič

Translator: Marija Zidar

Electronic version

URL: <http://journals.openedition.org/revus/1011>

DOI: 10.4000/revus.1011

ISSN: 1855-7112

Publisher

Klub Revus

Printed version

Date of publication: 1 septembre 2009

Number of pages: 25-33

ISSN: 1581-7652

Electronic reference

Boštjan M. Zupančič, « Dostojanstvo, anomija... in prihodnost človekovih pravic », *Revus* [Spletna izdaja], 10 | 2009, Datum spletne objave: 13 janvier 2012, ogled: 01 mai 2019. URL : <http://journals.openedition.org/revus/1011> ; DOI : 10.4000/revus.1011

All rights reserved

Boštjan M. Zupančič

Dostojanstvo, anomija ... in prihodnost človekovih pravic¹

V razpravi o prihodnosti Evropskega sodišča za človekove pravice (ESČP) avtor obravnava »preliminarno« vprašanje, kaj so človekove pravice in kaj je njihova narava oziroma substanca. Sodišča zadnje instance, kot je tudi ESČP, obravnavajo zgolj primere, ki se dotikajo najbolj temeljnih ustavnih in človekovih pravic in ki zato zahtevajo neko vrsto meril temeljnosti; nekatera ustavna sodišča jih namreč utemeljujejo na konceptu človeškega dostojanstva, katerega opredeljevanje pa je enako izmuzljivo. Avtor v odgovor osvetli »protopravno« vprašanje, kaj opredeljuje družbeno in moralno naravo človeških bitij. Predmet prava je po njegovem *homo juridicus*, ki ni sprejel le svojih pravic, ampak predvsem svoje človeške dolžnosti in v ojdipskem procesu ponotranjil moralne meje, ki jih nalagata Zakon oziroma Beseda v lacanovskem smislu. Avtor opozori na s tem povezan pojav endemične in globalne anomije ter sklene, da je prihodnost »prevlade pravice« in s tem tudi ESČP zato odvisna od kompleksnih civilizacijskih in kulturnih procesov.

Ključne besede: človekove pravice, (moralne) dolžnosti, Zakon, ojdipizacija, Evropsko sodišče za človekove pravice, človekovo dostojanstvo

1 PRELIMINARNO VPRAŠANJE

Ob nastajanju je bil ta prispevek naslovljen »Prihodnost Evropskega sodišča za človekove pravice«. G. Björgvinsson in sam sva sodnika na Evropskem sodišču, oba pa sva tudi kolega ter se obenem, vsak na svoj način, ukvarjava s pravno teorijo. Ko govorimo o Evropskem sodišču za človekove pravice, teorija s tem nima dosti opraviti, razen kolikor lahko doktrina pri nekaterih odločitvah igra odločilno vlogo. V svoji desetletni karieri na Sodišču sem poskušal osvetliti številne doktrinarne mostove v nekaterih svojih pritrdilnih ali odklonilnih ločenih mnenjih. Kakor koli, menim, da je preliminarno vprašanje – to, čemur

¹ Besedilo je iz angleškega izvirnika preveden in za objavo prirejen referat z naslovom Future of Human Rights, ki ga je imel avtor na univerzi v Reykjavíku, 24. februarja 2009.

Francozi pravijo »*la question préalable*« – očitno vprašanje, o čem govorijo človekove pravice.

Vsi se spominjamo sedemdesetih let, ko so človekove pravice postale vroča tema, še zlasti za mednarodne pravnike, in ko so človekove pravice nenadoma postale ločeno pravno področje, nekaj, kar je bilo posebej pripisano v okviru poklica ali dela mednarodnih pravnikov. Tedaj sem bil na Harvardu in sem z veliko skepso gledal na svojega islandskega kolego Gudmundurja Alfredssona, ki je že tedaj svojo kariero posvetil človekovim pravicam. Toda celo po desetih letih na Evropskem sodišču za človekove pravice si še vedno postavljam »*la question préalable*«, preliminarno vprašanje, namreč, kaj je prava narava človekovih pravic.

2 RAZLAGALNA REALNOST

Vprašanje je lažje zastaviti kot nanj odgovoriti. Tisti, ki sedimo v velikem senatu, v malih senatih treh sodnikov in v odborih, imamo ta privilegij, da so nenehno pred nami različni primeri. Smo torej v stiku z realnostmi napetosti, ki vznikajo v različnih državah, ali pa od Reykjavika do Vladivostoka in od North Capa pa vse do Limassola na Cipru. Ta raznovrstna razlagalna realnost je delovno gradivo dejavnosti strasbourškega sodišča, obenem pa naj bi bile dejavnost tega sodišča človekove pravice.

To temo sem obravnaval tudi v predgovoru k svoji zadnji knjigi z naslovom *Minervina sova*. Tu bi poudaril le, da primeri, s katerimi se ukvarjamo v Strasbourgu, nimajo očitnega skupnega imenovalca, očitna heterogenost primerov pa nima nič opraviti z mednarodnim pravom. Eden vodilnih mednarodnih odvetnikov na Sodišču mi je nekoč celo dejal, da ima z mednarodnim pravom kaj opraviti le pet odstotkov primerov. *Banković* bi bil morda tu značilen primer, ali pa morda *Al Adsani proti Veliki Britaniji*. Z drugimi besedami, kadar se zastavi vprašanje »*Kaj so to človekove pravice?*«, ni jasnega odgovora, če želimo odgovoriti na podlagi tega, s čimer se ukvarjamo v Strasbourgu.

Boljši odgovor je po mojem mnenju po eni strani reči, da so človekove pravice to, s čimer se ukvarja Evropsko sodišče za človekove pravice, po drugi pa odkrito priznati, da pomožna sodna oblast, kot je to sodišče, nima velike možnosti izbire glede vrste primerov, ki navsezadnje prispejo tako iz Reykjavika kot iz Vladivostoka. Ukvarjamo se, neposredno rečeno, s primeri zasebnega prava v smislu 1. člena 1. protokola, ki zadeva varstvo lastnine, na eni strani, ter z morda 60 do 70 odstotki primerov, ki zadevajo kazenski postopek (seveda ne iz Islandije) na drugi strani. Oziroma, kot bi dejal ameriški pravnik, z ustavnim vidikom kazenskega postopka. Očitno je, da govorim o 5. in 6. členu Evropske konvencije o človekovih pravicah, ki kažeta bistvo kontradiktornega in pravičnega sojenja. Primeri, ki praviloma izhajajo iz 5. in 6. člena, zadevajo ustavne

pravice in jih v večini držav obravnavajo ustavna sodišča. Blagor tistim državam, ki ustavna sodišča imajo, saj so ta najboljši filter, preden primeri pridejo v Strasbourg!

To pa obenem pokaže, da ni temeljne razlike med tem, kar počnejo ustavna sodišča denimo v Španiji, Nemčiji ali v moji domači državi, kjer sem bil nekoč ustavni sodnik, kot sodišča zadnje instance, in tem, kar počnemo mi v Strasbourg. Iz tega si je seveda mogoče oblikovati špekulativno predstavo, da je Evropsko sodišče za človekove pravice v Strasbourg neke vrste ustavno sodišče in da bi zato moralo tudi uradno postati ustavno sodišče Evrope. Kadar govorimo o prihodnosti Evropskega sodišča za človekove pravice, se torej postavlja vprašanje, ali bi ustavno sodišče, ki pokriva 47 različnih držav, moralo pokrivati tudi države, ki so članice kluba Evropske unije, in z večjim zahodnim poudarkom na njihovi pravni kulturi. Z drugimi besedami, eno velikih vprašanj, ki zadevajo prihodnost Evropskega sodišča, je na eni strani, ali bo to sodišče pokrivalo 800 milijonov ljudi in bo delovalo kot sodišče zadnje instance ter bo zato poplavljen s tisoči primerov, kot se dogaja sedaj. Drugo vprašanje pa je, ali bo morebiti to vlogo imelo ustavno sodišče Evropske unije, s čimer pa bi se seveda oddaljilo od filozofije in strukture Sveta Evrope.

3 VSEBINA IN TEMELJNOST

Nadaljujemo torej lahko z naslednjim vprašanjem, ki zadeva *vsebinsko* ustavnega prava in človekovih pravic. Odgovor je ponovno popolnoma empiričen, in to zaradi narave primerov, ki prihajajo pred sodišče zadnje instance, pa najsi gre za Evropsko sodišče ali pa za ustavna sodišča v Madridu, Karlsruheju itd., odvisno izključno od obsega sodne pristojnosti, za uresničevanje katere ima to sodišče pooblastila. Obseg sodne pristojnosti Evropskega sodišča za človekove pravice je subsidiaren, toda to ni izjema: tudi vsako ustavno sodišče bo primer obravnavalo šele potem, ko so ga obravnavale že vse nižje instance sodnega sistema.

Logično torej sledi, da se piramida pomembnosti zoži proti vrhu, da torej sodišča zadnje instance obravnavajo samo najpomembnejše primere, ki se dotikajo najbolj temeljnih ustavnih in človekovih pravic. Sprašujem se, ali je tukaj kaj posebej »človekovega«.

Po drugi strani pa je jasno, da primeri, o katerih odločajo ustavna sodišča ali na primer Vrhovno sodišče ZDA kot ustavno sodišče, zahtevajo neko vrsto meril *temeljnosti*. Pred ameriškim vrhovnim sodiščem se ta izbira na podlagi temeljnosti izvaja v skladu z merili XIV. amandmaja k ameriški ustavi. To preprosto pomeni, da sodišče kot zvezno sodišče vprašanja ne bo obravnavalo, če ne presodi, da je tako temeljno, da je zanj treba standardizirati najmanjši skupni imenovalec na obeh koncih spektra, na primer tako za Massachusetts kot

za Alabamo. Na našem sodišču so zrcalna podoba tega tako imenovana »polja proste presoje«. Če zadeva ni zelo pomembna in če o njej ni očitnega konsenza, kar denimo velja za vprašanje evtanazije, potem je vprašanje preusmerjeno pod »polje proste presoje«. Z drugimi besedami, obstaja naravni notranji izbor zadev, ki so obravnavane po stari formuli rimskega prava, »*de minimis non curat praetor*«.

Tu so še tehnične podrobnosti o obsegu sodne pristojnosti, *ad personam*, *ad rem*, časovne in prostorske. Empirična realnost tega obsega sodne pristojnosti je izpričana prek desetih odločb, ki jih Sodišče prejme vsak dan. Po drugi strani pa je resnično vprašanje glede prihodnosti človekovih pravic in ne le glede Sodišča veliko večji izziv. Provokativno je v smislu, ki ga bom opisal.

4 HOMO JURIDICUS

Kot sem omenil že v *predgovoru*, je resnično vprašanje, ali preskriptivna pravila človekovih pravic v Konvenciji, ali pa navsezadnje v kateri koli ustavi, zadevajo najbolj temeljno pojmovanje tega, kaj je bistveno za ohranjanje *človekovega dostojanstva*. Stališče denimo nemškega ustavnega sodišča je, da je to, kar je pri temeljnih človekovih pravicah in/ali ustavnih pravicah na tehtnici, preprosto človekovo dostojanstvo. Pri tem pa je tu še drobna podrobnost: nihče namreč zares ne ve, kaj je človekovo dostojanstvo. Pred časom je neki profesor z univerze v Columbii objavil članek o univerzalnosti človekovih pravic. Gospod, njegovo ime je Jerome Franck, implicitno trdi, ker je sam mednarodni odvetnik, da je ta univerzalnost pravic nekaj ideološkega in političnega. Z drugimi besedami, da je enakost moških in žensk na Kitajskem enako pomembna kot na Islandiji in da bi morala biti tu enako kategorična kot tam. Z deontološkega vidika – ali pa bi moral reči s kantovskega vidika – to popolnoma drži. S to razliko, da za nas, pravne realiste, skandinavske ali pa neskandinavske, to ni realnost.

Pravega izziva žal po mojem mnenju ni tako preprosto opredeliti.

Pravi izziv glede resnične opredelitve človekovega dostojanstva zadeva veliko težje vprašanje: kaj je tisto, kar opredeljuje družbeno in moralno naravo človeških bitij? To vprašanje je povsem protopravno in v preambulah Evropske konvencije ali ustavah posameznih držav ni nikjer omenjeno, razen v smislu negativne antropologije. Neki stari sodni sluga na Sodišču, ki je tam prebil vse svoje življenje, zelo spoštljiv in tudi sam spoštovanja vreden gospod, mi je nekoč dejal: »*Gospod, cenim človekove pravice in tako dalje. Tale stavba je velika in lepa. Želim pa si, da bi bila tamkaj čez reko kakšna mala kočica namenjena tudi človekovim dolžnostim.*« Temu pravim zdravi razum.

Toda že od antike dalje vemo, da dejstvo, da smo biološko ljudje, ne pomeni tudi samodejne človeškosti teh bitij. Predmet prava, *homo juridicus*,² kot mu danes rečemo, je nekdo, ki je sprejel svoje človeške dolžnosti – ne pravice! –, in ponotranjil moralne *meje*, ki jih nalaga Zakon. Ali je torej vsakdo, brez omejitev, tak subjekt vseh pravic, vendar ne tudi vseh dolžnosti – to bi morala biti opredelitev resničnega problema, ki ga velja posebej omeniti.³

Toda preden omenim ta vidik prihodnosti človekovih pravic in dolžnosti, želim ponoviti nekaj, kar je reaktivna narava ideologije človekovih pravic, ki izhaja iz hladne vojne 20. stoletja, in kar pojasnjuje nekoliko *ad hoc* in heterogeno naravo človekovih pravic. Proaktivna – če je to prava protipomenka besede reaktivna – narava človekovih pravic bi morala temeljiti na kantovskih skupnih imenovalcih, torej na neke vrste kategoričnih imperativih: predpisovalnih normah, ki jih štejemo kot absolutno temeljne za človekovo dostojanstvo. Očitno pa ta trenutek nismo niti blizu nujnemu konsenzu.

5 NORMATIVNA INTEGRACIJA

Nasprotno, problem, ki je pred nami, je do neke mere določil Alain Supiot v svojem delu *Homo Juridicus*. Strokovno izrazje, morda značilno za francoski kulturni prostor, ki ga uporablja, je lacanovsko, torej po svoji naravi psihoanalitsko. Skrajno različico te pozicije zastopa na primer Slavoj Žižek, ki trdi, da človekove pravice predstavljajo negacijo desetih božjih zapovedi in da na primer pravica do zasebnosti pomeni kršitev prepovedi prešuštva, ter druge podobne neumnosti.

Medtem ko je to zadnje očitni nesmisel, pa prvo zastavlja vprašanje glede endemične in globalne *anomije*. Ta *anomija* je bistvo trenutne gospodarske krize. Najizvirnejši avtor o tej temi je Johannes Andenaes, o čigar teoriji razpravljam v poglavju prej omenjene knjige, posvečenem *normativni integraciji*. Njegov pristop, tako kot tudi Durkheimov in R. K. Mertonov, pa je sociološki. Problem, s katerim se danes srečujemo, pa je po svojem izvoru *biološki*, po svojih posledicah (v četrtem kolenu) in po nujnih pojasnilih pa psihoanalitičen.

2 Le Droit »est une Parole qui s'impose à tous et s'interpose entre chaque homme et sa représentation du monde. (...) C'est une technique de l'Interdit, qui interpose dans les rapports de chacun à autrui et au monde, un sens comme qui le dépasse et l'oblige, et fait de lui un simple maillon de la chaîne humaine.« *Homo juridicus. Essai sur la fonction anthropologique du droit*, Alain Supiot, Seuil, 2005.

3 *Droits de l'homme et tyrannie: de l'importance de la distinction entre esprit critique et esprit de critique.*

par Stéphanie Hennette-Vauchez

Professeur a' l'Université Paris 12, Marie Curie Fellow, Institut universitaire européen

Skrajšal bom zelo dolgo zgodbo in povzel njene glavne obrise.

»*La Parole*«, ki jo omenja Supiot, torej Beseda, je beseda Zakona. Andenaes je popolnoma razumel, da Zakon ne pomeni ničesar, če je *homo juridicus* ne asimilira, ponotranji in integrira v svojo podzavest.

Kako torej ta *homo juridicus* nastane?

Da to vprašanje napravim bolj relevantno in praktično, naj povem, da sem prepričan, da do islandskega finančnega poloma ne bi bilo prišlo, če bi bila skupina kakih tridesetih mladih mož in mož srednjih let, ki *niso poznali meja*, v tem smislu zavezana Besedi. Očitno nimam v mislih namernega in zaveznega spoštovanja zakona, nečesa, kar bi s pomočjo strahu in discipline vsilili od zunaj.⁴

Resničnih vrednot ne sprejememo zavestno. Drži ravno nasprotno: *one sprejmejo nas*.

Psihoanalitično rečeno se to zgodi v procesu ojdipizacije, v katerem mora deček približno v starosti petih let opustiti svojo identifikacijo z materjo ter očetu, čigar ljubezen je pogojna in ki je nosilec družbenih vrednot, dovoliti, da mu naloži Besedo. Tisti deček, ki po drugi strani iz ojdipskega konflikta izide kot navidezni zmagovalec, pa je potencialno psihopat, sociopat ali najmanj patološki narcis. Kar je tem trem kategorijam, ki jih obilno obravnavajo v vseh mogočih filmskih produkcijah, skupnega, sta dva vidika.⁵

Ker očetove vrednote niso bile sprejete, po eni strani lahko govorimo o že *ponotranjeni anomiji* (izraz je R. K. Mertonov), torej odsotnosti norm kot načinu življenja. Notranje temu načinu življenja je *obsesivno-kompulzivno poigravanje z mejami*, ki jih narekujejo družbene norme in ki so obravnavane kot nezno omejujoče. Potreba po poigravanju z Zakonom, po njegovem kršenju, je po besedah psihoanalitikov sestavni del tega osebnostnega profila. Taka oseba je kot večča, ki kroži okrog sveče.

Klinično se bo torej *impulzivni psihopat opekel in bo končal v zaporu* kot Hannibal Lecter; toda sociopat in še posebno patološki narcis, ki sta manj iracionalna, pa jo bosta pogosto poceni odnesla. Z drugimi besedami, mladi Jerome Kerviel, ki je kakih pet milijard evrov pognal skozi dimnike Société Générale, je nekdo drug kot Bernard Madoff (kakih 50 milijard evrov) ali Teksačan Allen Stanford (kakih 10 milijard evrov), ki je to naredil zaradi dobička. In na dan pri-

4 <http://www.villagevoice.com/2009-01-28/news/what-cooked-the-world-s-economy/1>
James Lieber v svojem znamenitem članku zaključuje, da je produkcija finančnih toksičnih produktov uspevala zaradi pomanjkanja skrbnosti pri kazenskoprnem pregonu. To pomeni, da je odsotnost moralnih zavor treba kompenzirati s popolno odsotnostjo tolerance pri pristopu policije in pri kazenskoprnem pregonu.

5 Gre za filme, kot so *Funny Games*, *Plitvi grob* in hedonistično nasprotje slednjega, film *Obala* istega režiserja. Poškrobljeno podoba vsega tega pa je pred 50 leti ustvaril Pier Paolo Pasolini, še zlasti v svojem filmu *Mama Rim*.

hajajo številni novi primeri.⁶ V odličnem članku, objavljenem v Village Voice,⁷ James Lieber razmišlja, da problem izhaja iz pomanjkanja skrbnosti pri kazenskoopravnem pregonu. Predstavljam si, da bi bil javni odziv na Islandiji podoben. In povsem lahko se je s tem strinjati.

Toda vzroki množične moralne epidemije, na katero namiguje denimo že film *Wall Street* z Michaelom Douglasom v glavni vlogi, so široko razširjeni. Kar je prej zadevalo le 0,7 odstotka prebivalstva, je nenadoma postalo statistična norma. Legitimno vprašanje, ki se zdaj postavlja, je: »Zakaj je ta sindrom narcisizma postal globalni pojav?«

Na tem mestu se v vprašanje ne morem poglobiti, lahko le rečem, da je znano, stveno dokazano, da le malo fetalov v krvi noseče matere prepreči popolno maskulinizacijo možganov moškega zarodka.

Kako je torej identifikacija z očetom mogoča? To pojasnjuje, zakaj se je problem razširil povsod na Zahodu, razen tam, kot denimo na Norveškem in na Švedskem, kjer je bila uporaba pesticidov omejena.⁸

Toda to ni prava priložnost za razpravljanje o podrobnostih. Resnični problem glede prihodnosti človekovih pravic in s tem Evropskega sodišča je posledica zloma simbolnega reda v četrtem kolenu. Zakon in njegovi procesi so v osredju tega simbolnega reda, kar je lacanovski izraz, ki opisuje ne le jezik, ampak celotno simboliko, ki jo ta zaobjema – vključno s čutom za pravico. Izvajanje zakona brez občutka za pravico se zvrne na formalno logiko in manipulacijo z njo.

Mi, sodniki Evropskega sodišča za človekove pravice, vsak dan opazujemo potrebo po tem čutu za pravico in dejstvo, da ta presega rezultate, ki jih daje čista logika. Očitno *čut za pravico ni poljuben del intuicije*. Nasprotno, opravi ti ima, kot je pokazal Lawrence Kohlberg⁹ s Harvarda, z avtonomijo moralne sodbe. Slednja pa izhaja iz procesa subjektivacije neuspeha, ki je denimo sijajno prikazana v filmu *Kima Ki Duka Pomlad, poletje, jesen, zima ... in pomlad*.¹⁰

Vprašanje, ali bo »prevladala pravica«, je tako odvisno od kompleksnih civilizacijskih in kulturnih procesov, kot se ti seštejejo v subjektivaciji posamez-

6 Glej: <http://www.lepoint.fr/actualites-economie/les-mini-madoff-proliferent/916/0/312033>.

7 Glej: <http://www.villagevoice.com/2009-01-28/news/what-cooked-the-world-s-economy/>, glej op. 3.

8 Huntingtonov spopad civilizacij ima lahko ironični preobrat v dejstvu, da gre preprosto za spopad med območji, kjer so pred 60 leti uporabljali DDT (pantakan), in tistimi, ki ga niso. Še več, Portugalska ima tu velike težave (zaradi koruze in riža), medtem ko jih Ciper očitno nima.

9 <http://faculty.plts.edu/gpence/html/kohlberg.htm>.

10 Spring, Summer, Autumn, Winter And Spring 2004 DVD: Amazon.co.uk: Ki-Duk Kim: DVD.

nika. Evropska konvencija o človekovih pravicah denimo govori o »*visokem moralnem značaju*« bodočih sodnikov.

Kot sodniki smo priča sedanjemu zlomu nekaterih pravnih sistemov v Evropi. Problem se izraža v nerazumnih odlogih pri sprejemanju končne sodbe, ki pogosto trajajo več kot deset let. Ko bi zdravi razum, združen s čutom za pravico, zadevo zaključil že v nekaj minutah, smo priča letom, ki minejo, ne da bi prizadeti državljani doživeli olajšanje. Naslednja stopnja je logika, ki ji lahko rečemo, »*živi s pištolo v roki, sicer te pokonča zakon*«. To je predsoba anarhije, v kateri so žrtev državljani, ki spoštujejo zakon. Zanašanje na slepi pravni formalizem brez zdravega razuma, združenega s čutom za pravičnost, je najboljši dokaz, da računalniki ne morejo zagotavljati pravičnosti.

Kot je dejal stari učeni rek, če bi bila razlika med dobrim in zlim jasna, Zakona ne bi potrebovali. Zdaj vemo, da to ni stvar dobrega in zlega. To je stvar skupnih vrednot človeške spodobnosti. Če so vrednote skupne, se nasprotja niti ne pokažejo. In če pride do njih, potem so s sklicevanjem na skupne vrednote hitro razrešena.

Toda teh vrednot ne pridobimo v šoli. Niti ne na pravni fakulteti. Ponostranjimo jih doma.

Iz angleškega v slovenski jezik prevedla Marija Zidar.

Predstavitev avtorja

Boštjan M. Zupančič je pravnik, predvsem pa strokovnjak za ustavno in kazensko procesno pravo. Študiral je na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, z nagradno štipendijo Borisa Kraigherja in Borisa Kidriča, in jo končal s študentsko Prešernovo nagrado (1970). Izobraževal se je tudi na univerzah v Cambridgeu, Zagrebu in Montrealu (École de Criminologie, 1971–1972). Prav tako je študiral na Harvard Law School, kjer je doktoriral leta 1981. Delal je na Univerzi v Ljubljani (asistent), na Okrožnem sodišču v Ljubljani (pripravnik), bil je asistent na Pravni fakulteti v Ljubljani, asistent na New York Law School in pripravnik na Vrhovnem sodišču Slovenije. Kot predavatelj je gostoval na številnih univerzah po svetu, med drugim na univerzah Iowa University, College of Law; Seton Hall University, Law School; Fordham University, School of Law; Athens University & Temple University; in na China University of Law and Public Policy. Bil je profesor na pravni fakulteti na univerzi Seton Hall in na pravni fakulteti ljubljanske univerze ter prorektor na Univerzi v Ljubljani. V letih 1993–1998 je bil sodnik Ustavnega sodišča Republike Slovenije. V letih 1995–1998 je bil član Odbora ZN proti mučenju, v letih 1997–1998 tudi njegov podpredsednik. Od leta 1998 je sodnik Evropskega sodišča za človekove pravice. Je tudi profesor na Univerzi v Reykjaviku (Islandija).

Predstavitev prevajalke

Marija Zidar je univ. dipl. novinarka in univ. dipl. anglistka. Pripravlja doktorsko disertacijo iz sociologije na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Prevedla je več strokovnih besedil s področja družboslovja in humanistike (npr. Marilyn Strathern: Pisanje antropologije, Koda: 2008), delovala pa je tudi kot novinarka Sobotne priloge Dela. Je publicistka in scenaristka, trenutno je zaposlena na Univerzi na Primorskem (UP FAMNIT in UP PINT).

